

Být odvážný, nebo nebýt - to je, oč tu běží!

Autor: Mgr. Pavlína Lišovská

Číslo: roč. 6, č. 2/2020

Rubrika: K tématu

Klíčová slova:

Současná literatura pro děti a mládež a (od)tabuizované téma LGBT+

Současná literatura pro děti a mládež (dále jen LDM) se již v podstatě nevyhýbá žádnému současnému, či dříve opomíjenému tématu, naopak se snaží pružně reagovat na požadavky společnosti. Aktuálně vydávaná literatura se tedy již nevyhýbá ani v dílech pro děti a mládež tématům, jako je alkoholismus, drogy, domácí násilí, znásilnění či problematice sexuálních vztahů a pohlavní identity a jiným. Nakladatelé již odvážně a často s velkou promo reklamou avizují vydání kontroverznějších témat a riskují přijetí čtenáři různé tituly. Jedním z témat, kolem něž se dlouhodobě šířil oblak předsudků a despektu, je právě problematika sexuálních vztahů a pohlavní identity. Společnost dlouhodobě vykazuje v různé velké míře známky předpojatosti vůči této problematice, negativistické tendence se tu a tam stále objevují, proto je fajn, že podpora pro lidi procházející si nelehkým obdobím vnitřních či vnější coming outů přišla ze strany nakladatelů a mohou nabrat sílu a vnímat podporu právě ze čtenářské komunity a knih, jež jsou na trhu.

V nadpisu článku stojí parafráze slavné promluvy z Hamleta. Určitě se ptáte, v jakém směru mluvím o odvaze. Inu, jedná se o rozhodnutí, zda, jak a jakou literaturu s LGBT+ tematikou zařadit do knihovnických programů, či se tomuto tématu vyhnout raději velkým obloukem. V tomto článku bych vám ráda ukázala, jaké knižní tituly můžete na trhu objevit, a poukázala bych na to, že palčivé předsudky, jež sužují někdy naši společnost i přes snahu o detabuizaci tohoto tématu, se odrážejí právě i ve vybraných příbězích a dělají je něčím osobitým, nadějeplným, nabízejí totiž alternativní pohledy na realitu. Dále se zaměříme na to, zda jsou dobré a vhodné pro práci na knihovnických lekcích, jak je využívat, na jaká úskalí můžeme narazit a jak jim případně předejít. Ve zkratce odkážu na biblioterapii, jejíž principy mohou být vhodným prostředkem pro zpracování tohoto tématu.

Odvaha, to je, oč tu běží aneb Jak na tohle téma citlivě, ale přesvědčivě

Jak už jsem naznačovala, pustit se do této problematiky veřejně vyžaduje určitou dávku odvahy. Nikdy dopředu nemůžete vědět, obzvlášť my v knihovnách to nemůžeme tušit, koho budeme mít na programu před sebou. Budou tam děti, které jsou vychovávány v homofobním prostředí? Budou tam učitelé, kteří nebudou chtít přijmout některé odvážnější názory? Snese děti mezi sebou, že někdo bude mít odlišný názor, ale přitom mezi nimi bude nepřiznaný člen LGBT+ komunity? Tohle všechno jsou otázky, jejichž odpovědi mohou být děsivé, protože člověk dost často bývá od přírody nedůvěřivý a opatrný tvor, který se snaží neupadnout do zatracení vlastním přičiněním.

Na toto téma se musí jít více než citlivě. Musíme pamatovat na to, že před sebou budeme mít nejspíš třídu, která nás možná párkrát viděla, ale na rozdíl od učitelů s nimi nemáme tak blízký a hlavně každodenní vztah, nemůžeme tedy čekat, že se nám se vším svěří a svá tajemství nebo názory vykloupí hned po sdělení tématu lekce. (Ne)znalost školních skupin je naším velkým limitem, nikoliv však bezpodmínečnou překážkou. Pokud se tedy pustíme do tohoto tématu v knihovně, stane se z nás občas tak trochu laický biblioterapeut, neboť dílčí metody tohoto oboru budeme při práci možná i nevědomky využívat. Během biblioterapie je využito silných emočních prožitků k formování názorů či náhledu na problematiku. Právě emoce umožňují proniknout hlouběji do příběhu a po jejich odeznění může racionální složka našeho myšlení vyhodnotit myšlenky a poselství příběhů.

Musíme mít opravdu na paměti, jak tu už zaznělo, že se ve třídě může vyskytovat někdo (i více osob) s negativním postojem k tematice. Pak budeme muset mít v zásobě připraveny argumenty, abychom dokázali na tyto projevy negativismu, potažmo homo-/transfobie (tzn. negativní postoje k sexuálním menšinám) reagovat se ctí a bez snižování názoru druhého. Budeme se snažit postavit pro ty ostatní nezasažené negativismem do opozice ten pozitivní přístup a poukázat na to, že ne všichni to vidí tak černě.

Osobnost knihovníka je v tomto tématu zásadní faktor úspěchu – ne každý ustojí diskuzi na toto téma. Nejvhodnější lektoři na takovou lekci jsou ti, kteří mají nestranný názor, nejsou ve svých přesvědčeních zasaženi předsudky vůči žádné ze skupin, nikomu viditelně nestranní (ani většinové společnosti!). A hlavně by to měli být lidé, kteří svým přístupem dovedou nadchnout třídu pro konverzaci na toto téma, dovedou jim citlivě, ale se zápletem předat všechny potřebné informace a vyrovnat se s tím, že ne všichni budou ochotni reagovat. Cílem našeho snažení není je odradit, ale ukázat jim, že lidé z této menšiny jsou také lidé, úplně běžní a normální jako kdokoliv jiný, jen zkrátka mají jinou orientaci nebo se necítí být ve správném těle, s nímž se nedovedou identifikovat. A hlavně lektorům nesmí chybět zde již několikrát skloňovaná odvaha.

A jak s texty pracovat? Vhodné jsou metody diskuzních skupin, pracovních listů, problémového vyučování a kritického myšlení – zde se domnívám, že je největší prostor (např. metoda skládankového učení). Metody projektového vyučování by mohly rovněž napomoci širšímu uchopení tématu a hlubšímu proniknutí k podstatě problematiky, zde bychom mohli např. zkoumat historické vnímání tématu – proměny přijímání homosexuality (tj. výlučná či převažující náklonnost ke stejnému pohlaví) či život slavné osobnosti a jejího coming outu (laicky řečeno se jedná o proces sebeuvědomění, rozpoznání vlastních potřeb a preferencí a vyrovnání se s nimi, včetně sdělení této skutečnosti svému okolí), položit jim otázku, zda je nyní tento herec/zpěvák/sportovec aj. „horší“ ve svém oboru než před přiznáním. Důležité je žáky dovést k zamyšlení se nad tématem a uvědomění, že coming outem se obraz člověka ani člověk samotný nezhoršuje.

V současnosti vychází řada knih s inspirativními životopisy slavných i méně známých významných osobností, které se svými činy zapsaly do historie (*Příběhy pro malé rebelky na dobrou noc* a mnohé další), mezi jednotlivými jmény lze nalézt i ty, kteří jsou známí mj. i tím, že se řadí do menšinové komunity LGBT+, ale přitom jejich činy nelze opomenout a tím, že mají jinou orientaci či odchylku v identitě, je nelze považovat za horší nebo jim jejich zásluhy odepřít. Mimo jiné je možné využít také výše zmíněných knih a nalézt ukázky, které mohou zapůsobit emotivně na děti či mládež a vyvolat v nich otázky. A pokud budete mít možnost pozvání hosta – živé knihy, který sám spadá do dané menšiny, o níž chcete hovořit, je to vždycky nejlepší. Host jim povypráví kousek svého příběhu a otázky dětí na sebe nenechají dlouho čekat. Právě práce s otázkami je vhodným uchopením, protože díky tomu, že dítě nějak dovede zformulovat otázku na dané téma, můžeme sledovat jeho posun ve vnímání problematiky.

Pokud bychom si nebyli jistí, jaké další metody se dají použít pro práci, je možné určitě nahlédnout do odborných didaktických knih, které se zabývají výukou předmětu *Výchova ke zdraví*, resp. jeho dílčí části sexuální výchovy, kam toto téma spadá.

Téměř každý „problém“ má svou knihu

Již výše bylo naznačeno, že český knižní trh je nyní obohacen o řadu knih s náročnějšími a kontroverzními tématy, nutno ale dodat, že oproti zahraničí stále spousta témat chybí. Budeme-li se pohybovat v tematice LGBT+, dá se říct, že tematika homosexuálních vztahů je asi nejvíce rozšířenou kategorií, a to konkrétně vztahy mezi dvěma chlapci, lesbické vztahy jsou spíše okrajovou žánrovou záležitostí, ale přesto jsou i knihy s tímto tématem. U vybraných knih v následující části vždy zmíním, co je nosným tématem či poselstvím dané knihy, které by bylo možné využít na

knihovnickém programu.

Za knižní nebe osobně považuji knihu od Benjamin Alire Sáenze *Aristoteles a Dante odhalují záhady vesmíru*. Kniha popisuje příběh dvou chlapců, kteří jsou naprosto odlišné osobnosti. Pouto, které se mezi nimi vytvoří, je otřásáno různými událostmi, ale oba díky němu dokážou překonat různé překážky – nástrahy dospívání, coming outy, šikanu za svou orientaci i problémy v rodině. Jejich vztah je postaven na postupně budované důvěře a je na něm patrné, že oba mají tomu druhému co nabídnout.

Probuzení Simona Spiera od Becky Albertalli přineslo na pulty knihkupectví další krásný příklad coming outu. Simon si píše s tajemným Bluem, který s ním sdílí vzájemně tajemství. Oba jsou totiž gayové, ale nepřiznaní veřejnosti. Postupem času se ale Simon a Blue ve své korespondenci natolik sblíží, že jsou postaveni před otázku, zda a jak se potkat, Simon navíc řeší, jak to všechno povědět své rodině a přátelům. Nejsilnějším mottem celé knihy je právě nutnost coming outů – v knize je vyslovena myšlenka, že coming outem by si měl projít každý, což si myslím, že je velmi nosný podnět k zamyšlení.

Kniha *Muffin a čaj* a navazující pokračování *Koláčky a spiklenci* oslovily české čtenáře jednak proto, že autor pochází z českého prostředí, jednak proto, do jakých kulis a jakým způsobem byl příběh zasazen. První díl se odehrává na internátní škole, kde se seznámí dva 16letí spolužáci, Daniel a Kit, kteří jsou jako noc a den – ačkoliv jejich odlišnost může být pro vztah vnímána jako kontraproduktivní, přesto si ti dva k sobě najdou cestu a postupně se přes blízké přátelství dopracují k tomu, že jeden bez druhého nedovedou být. Kniha upozorňuje krom jiného na řadu dílčích témat souvisejících s coming outem – tematizuje homofobii v rodině (výraznější je toto téma v *Koláčcích a spiklencích*) i mezi spolužáky, poukazuje na hluboce a niterně prožívané pocity ze šikany kvůli odlišné orientaci, ale také křehkost vztahu, který se rozvíjí v nelehkém období dospívání i přes nepřízeň okolí a doby.

Také spisovatel Patrick Ness se na poli LGBT+ literatury zapsal do povědomí čtenářů hlavně díky své knize *Nejdelší den Adama T.* Adam Thorne vyrůstá v rodině faráře a homofoba, přičemž sám Adam je gay. Jeden den v jeho životě se změní vše, co může, je to den plný útěků, vysvětlování, lásky i zlomených srdcí, ale také určité naděje, že by třeba mohlo být i lépe...

Princ a princ a *Král & král & rodina* jsou další počiny na poli gay literatury, ale tentokrát pro mladší děti. Tyto kontroverzní publikace vzbudily nejen v zahraničí, ale také v Česku silné ohlasy. Přesto se lidé dokázali na jejich vydání poskládat ve finančních sbírkách a knihy u nás vyšly. Obě knihy jsou zasazeny do pohádkových kulis, první ze jmenovaných se věnuje ve své podstatě sebepoznání a coming outu. Druhá kniha řeší téma ještě o poznání kontroverznější, a tím je adopce dětí stejnopohlavními páry. Obě knihy však nesou jedno silné poselství – ať jsou lidé mladí, staří, urození či z obyčejného lidu, všichni mají právo na lásku a na to, být šťastný.

Tango: skutečný příběh jedné tučňáčí rodiny je roztomilá záležitost pro menší děti – na skutečném příběhu tučňáků z newyorské ZOO je ukázáno, že i zvířátka mohou chtít žít ve stejnopohlavních svazcích a jsou tak spokojená, dokonce se mohou pokoušet o vlastní miminko. A pokud se v okolí objeví osvícení lidé, mohou jim v tom i pomoci, jako to v knize udělal ošetřovatel těchto tučňáků, kteří si díky němu z opuštěného vajíčka vyseděli malou Tango, která se tak stala prvním tučňákem na světě, který má dva tatínky.

Lesbické vztahy, jak již bylo předesláno, jsou ojedinělejší v rámci tohoto typu literatury. Ale existují. Začneme např. komiksem *Rodinný ústav: rodinný tragikomiks* od Alison Bechdelové. Tento komiks je z velké části autobiografický, neboť jsou v něm zužitkovány kresby z období dospívání, zápisy z deníčků, mapy, nákupní lístky, fotky, dopisy, vstupenky ze života samotné autorky. Bechdelová se

v tomto grafickém románu vyznává ze svého složitého vztahu s otcem, s nímž měla přitom velmi blízký vztah. Zároveň také popisuje své objevování sebe samé, své orientace a vyrovnávání se s tím.

Kniha *Tamařino souhvězdí* od české mladičké autorky Anny Musilové je silný a dosti mrazivý čtenářský zážitek. Liv je devatenáct a její život rozhodně není takový, jaký si jej vysnila - není si jistá ničím, zejména ne sama sebou. Zaujme ji jedna pravidelná návštěvnice kavárny, kde je na brigádě, a touží ji více poznat, netuší ale, jak moc jí toto seznámení změní život. Musilová dovede mistrně pracovat s atmosférou knihy, dokáže vytvořit tajemně ponurý příběh, který překonává hranice všedních románů. Emoční stránka vztahů je zde vykreslena velmi barvitě - a právě city a emoce, které se na čtenáře valí v obrovských vlnách, jsou něčím, co tento román dělá ještě výjimečnější mezi všemi s touto tematikou i obecně mezi mladými českými autory.

Podělaným navrch od Becky Albertalli, výše zmíněné autorky titulu *Probuzení Simona Spiera*, je oddechový příběh, v němž se opět objevuje v několika linkách téma LGBT+. Molly je typický teenager, má sestru-dvojče, která je lesba, ale se kterou si výborně rozumí. Zajímavostí na knize je však rodičovská dvojice dvou maminek, které jsou zde vykresleny jako samozřejmost, což je příjemná změna oproti někdy až bezpodmínečně nutným coming outům. Další autorčinou knihou, v níž se téma LGBT+ objevuje je *Holka mimo rytmus*, která nás vrací k hrdince ze „Simona“ - hlavní slovo zde dostává Leah, Simonova kamarádka, která má, stejně jako kdysi Simon, velké tajemství. Je bisexuálka (velmi laicky se dá říct, že se jedná o jedince s nevyhraněnou sexuální preferencí). Opět je tu téma coming outu před přáteli i rodinou i před milovanou osobou, u níž si ale není hrdinka jistá, zda by její city mohly být opětovány.

Poslední knihu, kterou bych ráda představila, je *Kluk v sukničkách* od Davida Walliamse. Svým způsobem sem úplně nezapadá, protože není vyloženě LGBT+, ale věnuje se problematice crossdressingu. Denis miluje fotbal stejně vášnivě jako jeho táta. Ale pro svou další zálibu se stal terčem šikany a velkého výsměchu - rád si totiž zkusí ženské oblečení, miluje módní přehlídky a časopisy. Dlouhou dobu se cítí opuštěný, až s příchodem nové kamarádky Lízy, která pro jeho zálibu má pochopení, se jeho život o poznání změní k lepšímu.

Nebudu zastírat, že knih existuje o poznání více, ale tento článek nemůže být nekonečný, proto další kousky nechám na vašem vlastním pátrání. Můžu jen napovědět, že pro starší čtenáře, teenagery, je jich na trhu mnohem více (např. *Dám ti slunce* od Jandy Nelson, nebo *Líbali jsme se* od Davida Levithana a mnohé další), pro mladší určitě nemiňte například knihu od partnerů Vaníčeků (ano, jsou to dva muži) s názvem *Dva tátové a zvědavá holka*, dále je krásná kniha *Jura a lama* od Markéty Pilátové nebo *Zebra pod postelí* od Markuse Orthse či *Jedno morče a dvě mámy* od Pietra Felleri.

Hlavně bez předsudků

Je důležité uvědomit si, že vše - normalita i její odchylky - jsou součástí života, jedná se jen o variace téhož, žádná kategorie není těm ostatním nadřazená. Všechny předsudky, jež ve společnosti stále přetrvávají a jimiž jsou lidé s odlišnou identitou či orientací stigmatizováni, jsou výsledkem nižší informovanosti a do značné míry také neochoty přijmout a tolerovat jinakost jako takovou. Školy i knihovny se snaží odbourávat předsudky a motivovat k tolerantnímu přístupu ke všem lidem bez rozdílu, ale dokud bude mezi lidmi přetrvávat konzervatismus a nízká otevřenost k přijetí nových názorů či aspoň k jejich tolerování, pak se budou stále lidé z menšin (jakýchkoliv!) potýkat s diskriminací a útlakem.

Dokud bude toto téma mít nálepkou VÝJIMEČNÉ, do té doby k němu budou lidé takto přistupovat. Nyní je po knihách s LGBT+ tematikou shánka, protože na trhu dlouhodobě chyběly. Ale jednou, časem, a já vidím světlo na konci tunelu jakožto optimista, budou postavy s odlišnou orientací či odchylkou v identitě tak normální součástí příběhu, že nebude nutné na to upozorňovat a budeme

tyto knihy číst ne kvůli TOMU tématu, ale pouze a jenom kvůli příběhu jako takovému. Ale protože nyní ještě tato doba nenastala, mohla jsem vám v tomto příspěvku představit knihy, které podle mého názoru stojí za přečtení a mají co říct nejen menšinové komunitě, ale i té většinové, nesou totiž jistá poselství a tematické prvky, které je třeba šířit dále.

I když to není jednoduché téma na zpracování, najdou se různá úskalí, z vlastní zkušenosti vím, protože jsem lektici na toto téma v knihovně měla, že reakce žáků jsou zpočátku hodně opatrné, ale pokud vnímají bezpečí na lekci, jsou ochotni se zapojit i zapáleně do diskuzí a jsou otevření novým podnětům a myšlenkám. Hlavní je se nebát. A to je, oč tu běží!

LIŠOVSKÁ, Pavlína. Být odvážný, nebo nebýt - to je, oč tu běží!. *Impulsy: Inspirace, náměty a trendy dětského čtenářství* [online]. 2020, roč. 6, č. 2 [cit. 2020-05-19].

Dostupný z WWW: impulsy.kjm.cz/impulsy-clanek/byt-odvazny-nebo-nebyt.
ISSN 2336-727X.